

DAROVITOST

KONCEPCIJA DAROVITOSTI

- ⦿ Pre nego što će postati psihološki fenomen darovitost je prepoznata kao izvor društvene i lične dobrobiti, koju blagovremeno treba otkriti i negovati.
- ⦿ Pripadao joj je i status neobične pojave koja pored divljenja pobuđuje i zavist i zazor i koja je izjednačena sa ludilom - ljudi su se plašili darovite dece misleći da su ona zasednuta jer suviše rano znaju suviše toga.
- ⦿ Za psihologiju darovitosti su najvažniji Frensis Golton i Luis Terman.

GOLTON

- ◎ 1884. otvara u Londonu antropometrijsku laboratoriju
- ◎ 1869. knjiga Nasledna genijalnost, upoznaje naučnu javnost sa zakonom “odstupanja od proseka” i pokazuje raspodelu sposobnosti na 14 podeoka 7 ispod i iznad proseka.
- ◎ U Goltonovoj koncepciji darovitost je operacionalizovana kao ekstremno odstupanje od proseka u postizanju eminentnosti, da bi negiranjem značaja sredinskih činilaca eminentnost bila izjednačena sa nasleđenom “prirodnom” sposobnošću.

- ⦿ Šta ta sposobnost podrazumeva? “one kvalitete intelekta koji čoveka nagone da čini dela i pribavi reputaciju”
- ⦿ Trokomponentna definicija - *kapacitet, rani žar i moći da se radi*
- ⦿ Goltonova definicija uspostavlja *novi mit* o neraskidivoj vezi “prirodne sposobnosti” i postignuća i o darovitom detetu kao ocu darovitog odraslog.

TERMAN

- ◉ I sam darovit 1921. godine na Stenfordskom univerzitetu pokrenuo projekat Razvojna studija genijalnosti.
- ◉ Tokom 3 decenije ispitivao je 1528 darovitih i pokušao da odgovori na pitanje Koje su fizičke i mentalne crte karakteristične za darovitu decu i u kakvu osobu odrasta darovito dete.
- ◉ Izabrao je najboljih 1% u školskoj populaciji IQ veći od 140.
- ◉ Darovitost je poistovetio sa visokom inteligencijom, a inteligenciju izjednačio sa postignućem na testu Terman se može shvatiti kao propagator shvatanja da je *darovitost ono što mere testovi inteligencije*.
- ◉ Smatrao je da je u pitanju izvanredna sposobnost rezonovanja prilikom rešavanja problema, prilagođavanja novim situacijama i učenje kroz iskustvo i da je IQ pokazatelj ove darovitosti.
- ◉ Nije pridavao značaj sredinskim faktorima, ali je korigovao svoje gledište (empirijski podaci- deca koja svoje napredovanje duguju okolnostima; u njegovom uzorku darovitih bilo je onih koji kasnije u životu nisu postigli uspeh
- ◉ Zaključio da *intelekt i postignuće* nisu u savršenoj korelaciji.

POSTMODERNA

- ◎ **Renzulijeva koncepcija tri prstena, 1986**
- ◎ Nastupa kao praktičar iz oblasti obrazovanja i smatra da svaka definicija darovitosti treba da da okvir za definisanje sistema *identifikacije i obrazovanja darovitih*
- ◎ Darovitost je stanje koje se kod nekih ljudi može razviti ukoliko dođe do *interakcije* između osobe, sredine i određene oblasti ljudske delatnosti i izražava nadu da će se naglasak pomeriti sa koncepta darovitosti kao *crte ličnosti* na razvijanje *darovitih ponašanja*

- ⦿ Prva vrsta darovitosti je **školska darovitost**, odnosi se na sposobnosti koje se zahtevaju u nastavi i na testu inteligencije
- ⦿ **Kreativno-produktivna darovitost** - nju čine 3 klastera, **natprosečna sposobnost** (opšta i specifične), **posvećenost zadatku** (fokusiran oblik motivacije, naporan rad) i **kreativnost** (fluentnost, originalnost i fleksibilnost, radoznalost, estetska osetljivost).
- ⦿ Sve 3 su nužni uslovi za pojavu darovitosti, i sve 3 su u interakciji sa sredinom
- ⦿ Renzuli zaključuje da se **darovito ponašanje** sastoji u mišljenju i postupcima koji proističu iz interakcije 3 klastera ljudskih osobina-sposobnosti, posvećenosti i kreativnosti.

PENTAGONALNA IMPLICITNA TEORIJA DAROVITOSTI STERNBERGA I ZANGOVE, 1995

- ⊙ Pokušaj da se sažmu laička i intuitivna shvatanja šta čini darovitu osobu. Njen predmet je shvatanje o darovitosti, a ne sama darovitost, nudi se formalni okvir za definisanje ovog pojma, a zaobilaze sadržinska razmatranja - **implicitna teorija**.
- ⊙ **Pentagonalna** - broj nužnih uslova koji moraju biti ispunjeni da bi neka osoba bila proglašena darovitom
- ⊙ **Izuzetnost** (izuzetno dobar u nečemu), **retkost**, **produktivnost**, **demonstrabilnost** (da se superiornost vidi na testovima) i **vrednost** (učinak na dimenziji koju sama osoba i sredina smatraju vrednom).

GARDNEROVA TEORIJA MULTIPLIH INTELIGENCIJA ILI TALENATA

- ◉ Kakva je priroda uma koji je sposoban da iznedri mnoštvo umeća i produkta?
- ◉ Ljudski um je naštimovan na **8 različitih sadržaja** odn. Inteligencija
- ◉ **Lingvistička** - jezičko izražavanje i razumevanje
- ◉ **Logičko-matematička** - uočavanje logičkih i numeričkih obrazaca, operisanje brojevima
- ◉ **Muzička** - uočavanje, pamćenje muzičkih obrazaca
- ◉ **Spacijalna**- sposobnost mentalne reprezentacije i transformacije prostornih odnosa
- ◉ **Telesno-kinetička** - kontrola i ekspresivno korišćenje pokreta
- ◉ **Prirodnjačka** -razlikovanje živih bića, osetljivost na pojave u prirodi
- ◉ **Interpersonalna** - da se uoči i odgovori na emocionalno stanje druge osobe
- ◉ **Intrapersonalna** -poznavanje sebe, pristup osećanjima

GANJEOVA TEORIJA O DAROVITIM POSTIGNUĆIMA

- ◉ **Darovitost** označava posedovanje i korišćenje neuvežbanih i spontano izraženih prirodnih sposobnosti u najmanje jednoj oblasti sposobnosti, omogućava detetu da se nađe u 15% najboljih.
- ◉ **Talenat** označava superiorno vladanje sistematski razvijenim sposobnostima i znanjem u bar jednom polju ljudske aktivnosti u stepenu koji svrstava dete u 15% najboljih.
- ◉ U okviru 15% najboljih mogu se razlikovati 3 podgrupe - **niži, srednji i najviši nivo postignuća**.
- ◉ Niži nivo postignuća označen je kao umereno talentovan i obuhvata 2-3% najtalentovanijih osoba i najviših rezultata u polju u kome se posmatra.
- ◉ Kao visoko talentovane osobe mogu se označiti 1-2 na hiljadu ljudi, a ekstremno talentovani je samo 20-30 osoba na milion ljudi.

- ⦿ Ganje određuje **domene darovitosti**, 5 domena sposobnosti: intelektualne, kreativne, socio-afektivne, senzo-motorne i ostale (ESP, isceliteljski dar).
- ⦿ Intelektualni potencijali obuhvataju rezonovanje, pamćenje i suđenje.
- ⦿ Kreativni dar odnosi se na originalnost, inventivnost, humor i dr.
- ⦿ Socio-afektivni potencijal ispoljava se kroz empatiju, samosvest, vođstvo, a
- ⦿ Senzo-motorni preko snage, fine motorne kontrole, trajanja i fleksibilnosti motornih radnji.

- ◎ **Razvojni procesi** su sledeći element modela koji povezuje potencijale i talente, a čine ih **učenje, uvežbavanje i korišćenje.**

- ⦿ Na razvojne procese deluju 2 grupe faktora koje Ganje naziva **katalizatorima**.
- ⦿ Među katalizatorima **iz ličnosti** najvažnija je **motivacija**, ona vodi pojedinca kroz prepreke, dosadu i omogućava prevazilaženje povremenih neuspeha
- ⦿ Jednako značajan katalizator razvoja talenta predstavlja **okruženje pojedinca**. Uticaj sredine može se posmatrati na makro i mikro planu.
- ⦿ **Makro plan** obuhvata ulogu sredine kao geografske, demografske i sociološke kategorije.
- ⦿ **U mikro** okvirima sredina deluje preko porodice i njenih karakteristika kao što su socio-ekonomski status, veličina, ličnost roditelja i njihovi vaspitni stilovi.

DEFINIŠUĆE DIMENZIJE U KONCEPCIJAMA DAROVITOSTI

- ◎ **1. darovitost kao datost: darovitost kao nešto što se razvija uz podršku sredine,** vanintelektualni faktori utiču da li će potencijal biti pretočen u postignuće, jedino Ganje omeđuje darovitost od sredinskih faktora, ostali složena interakcija nasleđa i sredine.
- ◎ **2. darovitost kao jedna opšta intelektualna sposobnost : darovitost u različitim domenima**
- ◎ Golton i Terman su verovali da eminentnost u različitim domenima počiva na jednoj opštoj intelektualnoj sposobnosti
- ◎ **A. Darovitost u vanintelektualnim domenima**

- ◉ Decenijama se inteligencija “baškarila” u pojmu darovitosti, 50-tih godina je predloženo da se “definicija darovitosti proširi i da se darovitim smatra svako dete koje pokazuje visoko postignuće u nekoj potencijalno vrednoj oblasti ljudske delatnosti”.
- ◉ 1972. Marlendov izveštaj - među decu sposobnu za visoka postignuća spadaju ona koja pokazuju visok učinak u jednoj od sledećih oblasti.
- ◉ Opšta intelektualna sposobnost;
- ◉ specifične akademske sposobnosti;
- ◉ kreativno ili produktivno mišljenje;
- ◉ vođstvo;
- ◉ likovne i scenske umetnosti;
- ◉ psihomotorna sposobnost.

- ◎ **B. Domeni intelektualne darovitosti** - savremene koncepcije inteligencije ne poriču G faktor, ali tretiraju inteligenciju kao zbirni naziv za više različitih kognitivnih sposobnosti.
- ◎ **C. domenospecifična darovitost** - ko je dobar za jedno ne mora biti dobar za sve, različitost sposobnosti podrazumeva međusobnu nezavisnost, darovitost je diferencirana i domenospecifična, postignuće u različitim domenima ne može se svesti na jednu opštu intelektualnu sposobnost.

- ③ **3. darovitost kao visoka sposobnost: darovitost kao složaj psiholoških predispozicija (sposobnosti i vanintelektualnih faktora) za visoko postignuće-** potrebno je nešto više od “moždane snage” da bi neko bio stvaralac.
- ③ Pojam darovitosti od 80-tih godina se ne odnosi samo na izuzetne sposobnosti već na složaj psiholoških dispozicija, sposobnosti i crta ličnosti koje obezbeđuju visoko postignuće u nekom domenu.
- ③ Multidimenzionalnost savremenih koncepcija darovitosti se odnosi na proširenje spiska sposobnosti i na “vansposobnosne” karakteristike . Darovitost prestaje da bude jedan konstrukt i prerasta u konstelaciju kvaliteta.
- ③ Darovitost se definiše u terminima manifestnog učinka - **kao izuzetno postignuće** koje proističe iz interakcije određenih psiholoških karakteristika.

- ◎ **4. darovitost kao svojstvo pojedinca: darovitost kao pojava koja izrasta iz interakcije individue i sredine**
- ◎ Pored vanintelektualnih faktora na postignuće utiču i spoljne okolnosti.
- ◎ U okviru interakcionističkih, razvojno sistemskih teorija sledi da talenat ne treba shvatiti kao stabilnu karakteristiku već kao **dinamičan kvalitet** koji zavisi od promena unutar individue i unutar sredine.
- ◎ U okviru kontekstualnih shvatanja darovitost je izjednačena sa darovitim postignućem, a porodičnim, socijalnim i kulturnim uticajima priznate je uloga u oblikovanju postignuća. Prestala je da bude svojstvo pojedinca “specifičan spoj između deteta i mogućnosti za izražavanje koje nudi kultura”.

- ◎ **5. darovitost podrazumeva naprednost ili ekspertizu: darovitost podrazumeva produktivnost i kreativnost**
- ◎ Mesto kreativnosti u savremenim koncepcijama darovitosti - darovito postignuće je po definiciji kreativno.
- ◎ Renzuli-kreativnost je jedan vid šireg pojma darovitosti koja ne mora nužno biti kreativna.
- ◎ Istinska darovitost podrazumeva kreativnost, a ne samo naprednost u razvojnem ili ekspertizu u odraslom dobu.

- ◎ **6. darovitost podrazumeva visoko postignuće na testu : darovitost podrazumeva visoko postignuće u socijalno relevantnoj oblasti**
- ◎ Terman-darovitost je psihometrijski pojam koji označava postignuće koje za 2 SD ili više nadmašuje prosek na IQ testu”, implikacije, deca se rutinski označuju kao darovita ako imaju IQ iznad 125, 130, 140 bez obzira što nemaju nikakav primetan dar.
- ◎ Većina novih teorija sadrži zahtev da se darovitost mora ispoljiti u realnom životnom kontekstu, na način da unapređuje život same osobe ili sredine.

- ◎ **7. darovitost kao predmet diferencijalne psihologije : darovitost kao predmet kognitivne, razvojne i pedagoške psihologije**
- ◎ Darovitost koja je rođena kao “ekstremno odstupanje od proseka u postizanju eminentnosti” i predstavljala diferencijalno psihološki pojam danas napušta okvire psihologije individualnih razlika, savremene koncepcije - pomeranjem težišta sa darovitog pojedinca na darovita ponašanja odškrinuta su vrata ideji da su svi u izvesnoj meri nadareni.
- ◎ Darovitost je u nadležnosti kognitivne, razvojne i pedagoške psihologije,
- ◎ dinamička interakcija individue i sredine, proces pre nego stabilno svojstvo (razvojna psih.).
- ◎ Uključenje sredinskih faktora, intervencija i prilika (pedagoška psih.).
- ◎ Kognitivna psih. je zadužena za pronicanje u unutrašnji mehanizam izuzetne sposobnosti.

RASCEPI I RAZILAŽENJA U SAVREMENIM KONCEPCIJAMA DAROVITOSTI

- ◎ **Darovita deca**
- ◎ U savremenim koncepcijama darovitost je realizovan potencijal, kreativnost u socijalno relevantnom domenu.
- ◎ A šta je sa darovitom decom?
- ◎ Ona mogu biti akademski napredna, darovita za školu. Visok skor na testu predstavlja adekvatnu meru darovitosti u detinjstvu, ali se sa odrastanjem pomera sa potencijala na postignuće.

ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI DAROVITOSTI

- ◉ **Profil ličnosti darovitih osoba** - istraživanja usmerena na procenu strukture ili pojedinih crta ličnosti upućuju na 3 široke klase osobina:
- ◉ **1. motivacija** - darovite osobe pokazuju intenzivniju motivaciju da ovladaju nekom veštinom ili steknu određeno znanje. Darovite tinejdžere odlikuje intelektualna radoznalost, jači motiv postignuća i veća istrajnost u ostvarivanju ciljeva
- ◉ **Perfeksionizam**- strogi kriterijumi i visoke aspiracije ili preterana samokritičnost i nezadovoljstvo postignutim
- ◉ **2. nezavisnost** - socijalna, sposobnost da se toleriše samoća i intelektualno-moralna nezavisnost u smislu autonomnog, nekonformističkog mišljenja i ponašanja; dominantnost i visoko samopouzdanje; introvertnost
- ◉ **3. preosetljivost** - povišeno doživljavanje u 5 modaliteta: psihomotornom, čulnom, intelektualnom, imaginativnom i emocionalnom

DAROVITI SELF

- ◉ *Kako je to biti darovit?*
- ◉ Neposredan doživljaj darovitosti - kako se darovita osoba oseća u trenutku kada angažuje svoj talenat?
- ◉ Metod “uzorkovanja doživljaja” instrospektivni izveštaji;
- ◉ rad u domenu talenta je praćen visokim nivoom koncentracije, lakoćom da se ona postigne i održi, jasna predstava o tome šta se radi i samozaboravom.
- ◉ Rad prerasta u zadovoljstvo

- ⦿ **Darovitost i doživljaj sebe-** zato što darovitost omogućava da se radi nešto što je u isti mah prijatno, izazovno i važno ona ima ulogu u ukupnom doživljaju sebe.
- ⦿ U poređenju sa prosečnim adolescentima koji imaju fragmentiran doživljaj selfa sačinjen od konvencionalnih očekivanja vezanih za uloge, darovite osobe imaju jasnije izražen osećaj ko su i ko žele da budu, od ranijih dana su skrojili jasne životne teme zasnovane na veštinama.
- ⦿ Na intra-personalnom planu postojanje neke izuzetne sposobnosti deluje kao *integrišuća sila* koja pomaže da se uobliči osećaj identiteta.
- ⦿ Darovitost stvara drugačiju organizaciju selfa, a talenat na inter-personalnom planu podrazumeva *različitost*.
- ⦿ Jedan deo selfa proizilazi iz doživljaja različitosti od drugih.
- ⦿ Formiranje identiteta se odvija na 2 koloseka - darovite osobe moraju da neguju svoju normalnost jer ona ne dolazi sama po sebi.
- ⦿ Ono što može da poremeti ravnotežu jeste neprihvatanje različitosti ili insistiranje na njoj.

- ◎ Mnogi autori pažnju posvećuju **etiketiranju** darovitih osoba, kako daroviti reaguju na ovu oznaku, kako prihvataju ulogu koja im se nameće spolja, kako se menja položaj u grupi?
- ◎ “*darovitost kao stigma*”, autori smatraju da darovite osobe žele normalne socijalne interakcije, veruju da se ljudi prema njima ophode na drugačiji način i veruju da mogu da utiču na to kako ih drugi opažaju manipulišući informacijama o sebi.
- ◎ Darovite osobe su sklone da “konformirajući se izbegavaju stigmatizaciju” i zato postoji opasnost da pravi self bude zamenjen lažnim.

- ⦿ Najveći udeo u bremenu darovitosti, u vremenu adolescencije ima konflikt između *darovitosti i intimnosti*, darovite osobe provode manje vremena sa vršnjacima suprotnog pola, prožete su osećanjem nesigurnosti u pogledu svoje privlačnosti i sklone su konzervativnim seksualnim stavovima.
- ⦿ Vreme i energija darovitih se deli na 2 razvojna zadatka.

PORODICE SA DAROVITIM DETETOM

- ◉ Nalazi brojnih istraživanja ukazuju da ova deca u roditeljskom domu imaju pozitivna iskustva.
- ◉ Zauzimaju posebno mesto u porodici, jedinci su ili prvorođeni i odrastaju u sredini koja je obogaćena u smislu da ima puno stimulacije.
- ◉ Roditelji su usmereni na dete, ulažu vreme i energiju u napredak, upravljaju svoja interesovanja u pravcu detetovih i menjajući sopstveni ritam i navike da bi se detetu omogućila aktualizacija potencijala.
- ◉ Postavljaju visoke kriterijume i podstiču dete na usavršavanje
- ◉ Roditelji su retko dominantni, rigidni i autoritarni, naprotiv deci je ostavljeno prostora da sami donose odluke i preuzmu rizike, a da pri tom nisu lišena roditeljske brige i pažnje.
- ◉ Kako prisustvo darovitog deteta utiče na porodični sistem?

- ⦿ **Vaspitavanje darovitog deteta** -neujednačen tempo razvoja deteta u različitim domenima
- ⦿ **Porodični odnosi** - dete u domenu svog talenta funkcioniše gotovo na nivou odrasle osobe, roditelji redefinišu porodične uloge. Roditelji ne smeju da dete tretiraju kao “trećeg roditelja”, neravnoteža može da poremeti bračni odnos roditelja darovitog deteta.
- ⦿ **Odnos između braće i sestara**- oni mogu da trpe i da se osećaju zapostavljenim, ugroženo im je samopouzdanje
- ⦿ **Promene u načinu života** -roditelji napuštaju svoju karijeru da bi se posvetili podučavanju darovitog deteta, drugi rade više da obezbede materijalna sredstva, sele se u druge gradove i države da bi dete pohađalo bolje škole, “darovitost je fantomski član porodice koji zahteva neprestanu pažnju”.

- ◎ **Slika o sebi roditelja darovite dece:** dvostruko odgovorni za dete i za talenat, budi svest da postoji isuviše prilika da se pogreši i ispunjava ih strepnjom da nisu dorasli zadatku. Roditelji mogu biti preplavljeni osećanjima zbunjenosti i nesigurnosti u susretu sa detetom koje ne odgovara njihovoj predstavi o detetu. Neki mogu da se osećaju ugroženim detetovim sposobnostima.
- ◎ **Problemi sa neposrednim okruženjem** - iskusivši nerazumevanje i pritiske sredine roditelji mogu da zauzmu odbrambeni stav da je “biti drugačiji znači biti bolji”, zatvore se u krug elitističkog mišljenja i izoluju porodicu.

- ⊙ **Problemi u vezi sa školovanjem** - prostor za konflikte - škola se upliće u porodičnu dinamiku, a porodica ima veća očekivanja od škole.
- ⊙ Roditelji imaju brojne dileme vezane za školovanje - ravnoteža opšteg obrazovanja i posebnih sposobnosti; redovna ili specijalna škola, sa vršnjacima ili da preskače razrede...

IZVORI DAROVITOSTI

- ◉ **Nasleđe-sredina**
- ◉ Rešenje ovog problema se svodi da je darovitost višestruko determinisan fenomen, reflektuje dejstvo nasleđa, sredine i njihove interakcije.
- ◉ **Početna pozicija** - visoka postignuća se baziraju na urođenim kapacitetima; ne negira se značaj vežbanja; negira se ideja da sredina sama može da kreira talenat; nasledni kapaciteti postavljaju gornju granicu učinka
- ◉ **Namensko vežbanje** - proučavajući efekte produženog vežbanja i izuzetno postignuće, Erikson smatra da je ključni faktor postignuća količina namenskog vežbanja koje je osmišljeno tako da uvek ide korak dalje od utvrđenog nivoa postignuća. Uz dovoljnu posvećenost roditelja može se stvoriti vunderkind, osnovna teza environmentalističkog shvatanja o izvorima darovitosti.
- ◉ Ali neverovatna postignuća darovite dece koja se manifestuju pre perioda intenzivnog vežbanja je odraz atipičnog, urođenog potencijala.

- ◎ **Atipična organizacija mozga** - istraživanja sugerišu da matematička, muzička i likovna darovitost počivaju na jačoj razvijenosti desne hemisfere, kod matematički nadarenih subjekata utvrđena je bilateralna reprezentacija jezika; proporcije nedešnjaka među darovitim osobama je veća nego u opštoj populaciji; u grupi likovno i muzički darovitih veća incidenca govornih problema.
- ◎ Postoje atipične biološke predispozicije koje omogućavaju napredovanje u određenom domenu

- ⦿ **Motivacija**- želja da se naporno radi dolazi iznutra, kada postoji visoka urođena sposobnost
- ⦿ **Samosvojno ovladavanje domenom** - darovitoj deci je potrebna minimalna pomoć odraslih da bi savladala svoj domen i ona u velikoj meri podučavaju sama sebe.
- ⦿ Samostalno ovladavanje domenom je izraz darovitosti.

FENOMEN U SVOJOJ RAZNOVRSNOSTI I POKRETU

- ◉ Darovite osobe nisu homogena grupa, među njima postoje individualne razlike
- ◉ **Dimenzije različitosti** - darovitost se pojavljuje u raznovrsnim oblicima
- ◉ **Nivo darovitosti** - neke osobe su samo blago iznad proseka u pogledu kriterijuma koji primenjujemo, a druge toliko nadmašuju da se retko mogu sresti
- ◉ Kod darovite dece razlikujemo 3 nivoa darovitosti - umerena, izrazita i vunderkind

- ◎ **Ekstremno daroviti** - uzrasno napredni u određenom domenu, imaju žudnju da ovladaju znanjima i sposobnost da to učine samostalno.
- ◎ **Vunderkind** - naprednost s obzirom na uzrast je veća, vunderkind funkcionira na nivou odraslog eksperta i to pre 10. godine.
- ◎ **Umereno darovita deca** - sposobnost u domenu je natprosečna, ali bez razvojne prednosti od nekoliko godina

- ◎ **Domen i polje u kome se manifestuje darovitost** - da li u različitim oblastima postoje različite darovitosti ili se sve svode na jednu sposobnost?
- ◎ **Neujednačen profil sposobnosti** - globalna darovitost je izuzetak, darovite osobe češće poseduju cik-cak profil sposobnosti, darovitost u neakademske domenima se ne može objasniti visokom opštom inteligencijom.
- ◎ Najjači dokaz da visok IQ nije nužan sastojak ovih darovitosti pružaju slučajevi darovitih savanata- osoba koje su IO, ali koje u jednom uskom domenu pokazuju natprosečnu sposobnost. Istraživanja pokazuju da njihova postignuća nisu fotografska i magnetofonska i počivaju na sposobnosti višeg reda nego što je memorija.

- ⦿ Ni intelektualna darovitost ne podrazumeva izuzetnost u svim akademskim domenima, grana se na specifične talente
- ⦿ Darovitost je domenspecifičan fenomen (verbalna, analitička, kreativno umetnička i motorna darovitost).
- ⦿ Talenat i darovitost su 2 izraza za 1 pojam i fenomen

- **Specifični profili ličnosti i porodica** - različiti tipovi darovitosti su asocirani sa različitim crtama ličnosti i u očima nastavnika.
- **Zahtevi i nagrade domena** - među domenima postoje razlike u pogledu toga gde, kako i sa kim se obavlja neka aktivnost, ove razlike utiču na to kako se neka aktivnost doživljava i na vrstu nagrade koju ona pruža.
- Neki domeni zahtevaju rano uključivanje drugi dozvoljavaju “kasno cvetanje”;
- negde je potrebna rana obuka drugi ostavljaju prostor za samostalno učenje;
- negde selekcija i takmičenja postoje na dečjem uzrastu, neki se kasnije sa tim suočavaju;
- neki domeni zahtevaju kreativnost negde je dovoljna ekspertiza;
- neki pružaju trenutnu nagradu i zadovoljstvo, a negde je gratifikacija odložena.

- ◎ **Šta razlikuje kreativnu od nekreativne darovitosti?**
- ◎ **Specifičan profil sposobnosti i veština** - autori koji kreativnosti pristupaju sa kognitivnog aspekta smatraju da je u pitanju posebna dimenzija intelekta;
- ◎ sposobne su da vide problem na drugačiji način, da *divergentno misle* o rešenjima, da *koriste proces uviđanja* za rešavanje problema.
- ◎ **Uloga uviđanja** (selektivno kodiranje, poređenje i kombinovanje), kreativno daroviti više koriste ove procese.
- ◎ **Pronalaženje, a ne samo rešavanje problema** - procesi koji prethode rešavanju jasno formulisanog problema i ključna su faza u kreativnom procesu.

- ◎ **Divergentno mišljenje** - i značaj veština interpretacije i transformacije za kreativno mišljenje, poseban kognitivni potencija je da se konstruišu originalna i smisljena tumačenja iskustva koji počiva na procesu asimilacije.
- ◎ Na testu divergentnog mišljenja odgovori visoko kreativnih ispitanika sadrže više indikatora regresije, kapacitet za kreativno mišljenje podrazumeva zadržavanje kontakta sa primarnim procesom koji ne poštuje nikakva pravila i konvencije.

- ◎ **Specifičnosti u profilima ličnosti i porodica** - kreativne osobe rastu u porodicama gde su odnosi “zategnuti” i gde se koriste nekonvencionalne metode vaspitavanja i socijalizacije. Često su suočene sa visokim očekivanjima koja nisu praćena toplom podrškom.
- ◎ Odrastaju u donekle ometajućim uslovima - gubitak roditelja, roditeljsko odbacivanje, zanemarivanje, disfunkcionalnost, sukob između roditelja, nesigurnost usled siromaštva ili fizički hendikep; stresne okolnosti razvoja stvaraju psihološke uslove koji pospešuju pojavu kreativnosti.

- ◎ **Osobine ličnosti** - stvaraoci dobro podnose tenziju i tolerišu dvosmislenost, aktivno teže stanjima napetosti i izražavaju *preferenciju za asimetrično, asinhrono i kompleksno*.
- ◎ Imaju *potrebu za novim*, drugačijim i izazovnim, želja da rastu se na nivou crta odražava kao radoznalost, sklonost preuzimanju rizika, buntovništvo, avanturizam otvorenost za iskustva.
- ◎ *Nezavisnost* koja prerasta u samodovoljnost, potreba za samoćom, *unutrašnji lokus kontrole, visoko samopouzdanje*.

- ⦿ **Motivacija** - posvećenost prelazi u samopregor, spremnost da se istraje.
- ⦿ **Estetska osetljivost**, potreba da se iznedri najelegantnije rešenje
- ⦿ **Spoj protivrečnih tendencija** - pronicljivost i naivnost, konstruktivnost i nezadovoljstva, velika fizička energija i često mirovanje, samouverenost i skromnost, distanciranost i uključenost, razigranost i samodisciplina.
- ⦿ *Kako se zadržava psihička ravnoteža?*
- ⦿ To se ne čini, odlikuje ih povišen neuroticizam i češće se mogu sresti psihopatološke pojave
- ⦿ Kroz kreativnost uravnotežuju emocionalne potrebe.

RAZVOJ I ISHODI DAROVITOSTI

- Šta se dešava kada u igru uvedemo vremensku dimenziju, kako izgleda darovitost u pokretu?
- Koliko lica ima darovitost?
- Gde se završava razvoj darovitosti i koji su njeni **krajnji ishodi**?
- Priroda darovitosti se sa uzrastom menja. Koje su to vrste promena?
- **Razvoj veština i izraza** - koliko brzo se ovladava tehničkim aspektima određenog domena; indikatori darovitosti pomeraju se sa uzrastom postavljajući nove izazove na tehničkom i ekspresivnom planu, ono što ukazuje na talenat je sve više dubina i bogatstvo razumevanja, snaga i elegancija izražavanja.
- **Iz domena u domen** - darovite osobe mogu da izvrše *transfer* elementarnih veština obrade informacija i utvrđenih strategija učenja i da počnu da ih primenjuju u novom domenu.
- Rana darovitost se ispoljava samo u ograničenom broju domena, a vremenom se pred darovitu decu otvaraju nove oblasti. Deca se susreću sa domenima koji su im pre toga bili nedostupni.

ISHODI DAROVITOSTI

- ◉ Sa praktičnog gledišta postoji aktualizovana i zapuštena darovitost
- ◉ **Aktualizovana darovitost** - oni koji upražnjavaju svoj dar i podižu nivo kompetentnosti .
- ◉ Koji nivo kompetentnosti treba da dostigne darovita osoba?
- ◉ Najviši mogući ishod dečje darovitosti je **kreativnost** (inovacija koja menja domen) i najveći izazov je *prelazak sa uzrasne naprednosti i tehničke ekspertize na nivo istinskog stvaralačkog doprinosa domenu*.
- ◉ Ako je kreativnost najviša tačka u razvoju darovitosti da li je ona jedini kriterijum aktualizacije talenta?
- ◉ Ne treba odbaciti ni *ekspertizu*, ona podrazumeva ne samo tehničku kompetentnost već suštinsko poznavanje domena koje podrazumeva kreativnost nižeg reda.

- ◎ **Zapuštena darovitost -**
- ◎ 1.darovitost ne postoji ako nije aktualizovana.
- ◎ 2.darovitost se gasi usled neadekvatnih sredinskih pritisaka
- ◎ 3.dezinvestiranje talenta zbog nedostatka unutrašnjih pokretača za njegov razvoj
- ◎ Nema autora koji se ne bi složio da postoje daroviti koji podbacuju.

KOMPONENTE DAROVITOSTI

- ◉ 1. različite vrste izuzetnih sposobnosti (Ganje)
- ◉ 2. natprosečna sposobnost i određene crte ličnosti (Renzuli) crte su korelati, a ne definišuće odlike darovitosti
- ◉ 3. visoka sposobnost, crte ličnosti i sredinski faktori (Tanenbaum)
- ◉ **Zaključak:** suština darovitosti se odnosi na izuzetne sposobnosti; darovitost ne sme biti koncipirana kao beskonačan broj usko definisanih kapaciteta, ali ni kao jedna opšta intelektualna sposobnost
- ◉ Uključivanje crta ličnosti u pojam darovitosti imalo bi smisla ukoliko bi se pokazalo da se izuzetna sposobnost pojavljuje u istoj konstelaciji osobina.

INDIKATORI DAROVITOSTI

- ◉ Koja je vrsta učinka dovoljna da ukaže na prisustvo izuzetne sposobnosti?
- ◉ **Uzrasna naprednost**, savremene koncepcije kažu **kreativnost**
- ◉ Praktične koncepcije se oslanjaju na testove IQ, a savremeni teoretičari kažu da se darovitost mora ispoljiti u socijalno relevantnom domenu.
- ◉ Izuzetna brzina, lakoća i samosvojnost u ovladavanju nekim domenom **su indikatori darovitosti**, a kreativnost i ekspertiza su **ishodi darovitosti**.

INTELEKTUALNA DAROVITOST

- ◉ Koji aspekt intelektualnog funkcionisanja je zaslužan za izuzetna postignuća?

- ⦿ Suštinu ljudske inteligencije, iako je ona zasnovana na funkcijama senzorne detekcije, nema smisla analizirati pomoću ovih komponenti već ona mora biti koncipirana kao **složena kognitivna sposobnost** koja se pojavljuje na asocijativnom i relacionom nivou organizacije svesti.
- ⦿ Centralno mesto mora pripasti **uviđanju odnosa** kada oni nisu odmah uočljivi i korišćenje ovih odnosa u izvlačenju implikacija.
- ⦿ Pojam intelektualne darovitosti bi se odnosio na izuzetnu sposobnost uviđanja odnosa ili značenja, logičkog rezonovanja na različitim vrstama sadržaja
- ⦿ (verbalnom, matematičkom, perceptivno-figuralnom, fizičko-mehaničkom, bihevioralnom...)
- ⦿ koja se temelji na brzini i efikasnosti elementarnih kognitivnih procesa i struktura (kapacite memorije, pažnja) i predstavlja značajnu komponentu u sposobnosti adaptacije.

STRUKTURA INTELEKTUALNE DAROVITOSTI

- ⦿ Da li se intelektualna darovitost može raščlaniti na više podvrsta?
- ⦿ Pored sposobnosti koje reprezentuje IQ (verbalno i logičko-matematičko rezonovanje, perceptivno-spacijalna sposobnost) na mesto pretenduju i praktična, kreativna, emocionalna, socijalna pa i spiritualna inteligencija.
- ⦿ **Neanalitičke i neakademske sposobnosti** u ovom trenutku nemaju ravnopravan status sa analitičkom ili akademskom inteligencijom koja se može operacionalizovati testovima inteligencije.

STRUKTURA ANALITIČKE INTELIGENCIJE I VIDOVI INTELEKTUALNE DAROVITOSTI

- Pitanje strukture se uvek prikazuje kontroverzno, sukobom Spirmanove i Terstonove struje- ideje o opštoj inteligenciji **g-fakoru** i **određenom broju relativno nezavisnih nehijerarhijski uređenih sposobnosti.**
- Ove struje su pomirene empirijskom činjenicom da su u razmatranju strukture sposobnosti nezaobilazni **g faktor** i širi grupni faktori.
- Može se govoriti o globalnoj intelektualnoj darovitosti i specifičnim intelektualnim talentima.

- ⦿ Koliko posebnih intelektualnih talenata postoji?
- ⦿ Elegantno rešenje podrazumeva **3 faktora:**
- ⦿ **Lingvistički, logičko-matematički i spacijalni faktor.**
- ⦿ U krajnjoj liniji može se usvojiti zaključak da postoje bar 2 vida intelektualne darovitosti - **verbalna i neverbalna.**

- ◎ **Psihosocijalna prilagođenost**
- ◎ 1. zahvaljujući kognitivnim kapacitetima daroviti su sposobni da razumeju sebe i druge i postižu veći nivo prilagođenosti od vršnjaka
- ◎ 2. darovitost budući da je skopčana sa emocionalnom i moralnom osetljivošću povećava vulnerabilnost na izazove u procesu prilagođavanja, podložniji su emocionalnim i socijalnim problemima.
- ◎ Termanova istraživanja ukazuju da su se daroviti dobro kotirali na merama mentalnog zdravlja

POST TERMANOVSKA ISTRAZIVANJA

- ◎ **(Ne)prilagođenost** - iako daroviti pokazuju statistički značajnu prednost na merama emocionalne prilagođenosti u odnosu na KG, skorovi ne izlaze iz okvira proseka utvrđenog normama testa.
- ◎ **Self koncept** - neka istraživanja ukazuju da nema razlike između darovitih i prosečnih, neka da imaju pozitivniji sk, a neka da imaju negativniji sk.

- ◎ **Odnosi sa vršnjacima** - umerena prednost na merama socijalne kognicije i da ranije ovladavaju socijalnim znanjima.
- ◎ Kakav je odnos intelektualne sposobnosti i adaptivnog socijalnog ponašanja?
- ◎ Darovita deca manje vremena provode sa vršnjacima, a više sa starijom decom i odraslima, ali uživaju podjednaku ili veću popularnost među vršnjacima.
- ◎ U periodu pre adolescencije daroviti dečaci su procenjeni kao najpopularnija grupa, a darovite devojčice kao najmanje popularna grupa.
- ◎ Nastavnička i roditeljska procena - ne zaostaju u socijalnim veštinama.

- ◎ **Emocionalni i bihejvioralni problemi** - incidenca delinkvencije je manja, niži skorovi na depresiji, isti nivo anksioznosti kao vršnjaci.
- ◎ **Prevladavanje i prilagođavanje** - darovita deca-proces prilagođavanja premda pokrenut sličnim događajima specifičan je po tome što koriste *kognitivne mehanizme procenjivanja* karakteristične za odrasle.
- ◎ Deca u susretu sa stresorima uzimaju “*tajm-out*” da bi izbegla impulsivno reagovanje i obezbedila prostor za kognitivnu procenu događaja.
- ◎ Daroviti često nastoje da *promene sredinu* u skladu sa sopstvenim kognitivnim procenama, asertivni su, koriste strategije usmerene na problem i biraju akciono orijentisane pristupe u rešavanju životnih problema.

- ⦿ **Strategije socijalnog prilagođavanja da bi se uklopili u vršnjačku grupu**
- ⦿ prikrivanje darovitosti,
- ⦿ poricanje darovitosti,
- ⦿ poricanje potrebe za pripadnošću ili straha da se bude odbačen,
- ⦿ uključivanje u vannastavne aktivnosti naročito sportske,
- ⦿ namerno podbacuju u školi i
- ⦿ kontrolišu informacije o sebi dostupne drugima.